

DOI: 10.18523/2617-9067.2025.8.117-125

УДК 316.346.2:355.01-057.36

Дзвенислава Щерба

<https://orcid.org/0009-0007-7630-3664>

Іван Дьяченко

<https://orcid.org/0009-0008-0431-6092>

ЛГБТ-ВІЙСЬКОВІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ В СУСПІЛЬНОМУ СТАВЛЕННІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИК ІЗ ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В АРМІЇ УКРАЇНИ

У статті окреслено роль ЛГБТ-військових в українському суспільстві як суб'єкта спротиву в російсько-українській війні в контексті суспільних настроїв та можливостей для впровадження антидискримінаційних політик в інституті армії. За результатами дослідження, які ґрунтуються на матеріалах проведеного опитування, виокремлено основні тенденції в громадській думці щодо участі ЛГБТ-людей у захисті країни під час повномасштабної війни та впровадження політик із протидії дискримінації в армії України. Крім того, розглянуто приклади політик щодо ЛГБТ-військових у Швеції, США, Великій Британії та Канаді, які потенційно могли б бути адаптовані і до українського контексту.

Ключові слова: ЛГБТ-військові, ЛГБТ-рух, Україна, дискримінація, громадська думка, українське суспільство, російсько-українська війна.

Після Революції Гідності 2013–2014 рр. для українського ЛГБТ-руху загалом характерне зростання видимості та побудова мережі місцевих і міжнародних партнерів (Shevtsova, 2025). Початок війни Росії проти України вплинув як на окремих індивідів, так і на ЛГБТ-рух загалом. Згідно зі спостереженнями дослідників, збройні конфлікти здебільшого спричиняють загальну милітаризацію суспільства, повернення до «традиційних» гендерних ролей та зростання рівня гендерно зумовленого насильства (Gusterson & Besteman, 2019). Проте ситуація в Україні відрізняється від суто віктимізаційного погляду на становище ЛГБТ-людей під час збройних конфліктів, адже ЛГБТ-люди долучаються до опору російській збройній агресії, зокрема в лавах Збройних Сил України та добровольчих військових формувань.

Крім того, у 2018 р. в Україні було засновано рух ЛГБТ-військових (Shevtsova, 2025) на противагу наративу про байдужість ЛГБТ-людей до захисту країни під час війни. Це також контрастувало зі «стратегією невидимості», яка була панівною серед ЛГБТ-людей під час Революції Гідності (Марценюк, 2014). На противагу виокремленню, вона полягала у відмові від видимого означення як своєї належності до ЛГБТ-руху, так і своєї сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності. Натомість із 2018 р. і після початку повномасштабної війни Росії проти України ЛГБТ-люди почали означувати себе як суб'єктів спротиву російській збройній агресії, зокрема в лавах Збройних Сил України (Гриценко та ін., 2025).

Зростання видимості ЛГБТ-людей в армії України разом із загальним впливом євроінтеграційних процесів (Кравець & Марценюк, 2024)

сприяли зміні ставлення українців та українок до ЛГБТ-людей. Можна також припустити, що мало вплив і посилення нарративу про те, що гомофобна риторика асоціюється з ідеологічним концептом так званого «русского мира» (Гриценко та ін., 2025), який є важливою частиною виправдання війни Росії проти України.

Зміну ставлень ілюструють дані опитувань громадської думки, проведених у 2022–2024 рр. За даними телефонного опитування, проведеного протягом 13–18 травня 2022 р. Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС, 2022), близько 66 % респондентів і респонденток позитивно ставилися до участі ЛГБТ-людей у захисті України від російської збройної агресії. У 2023–2024 рр. цей показник зріс до 68 %. Отже, можна зробити висновок, що тема становища ЛГБТ-людей у лавах Збройних Сил України та надання їм рівних прав і захисту від дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) є актуальною станом на 2025 р.

Мета цієї статті — визначити тенденції в громадській думці щодо участі ЛГБТ-людей у захисті країни під час російсько-української війни та впровадження антидискримінаційних політик в армії України, а також розглянути міжнародні політики, спрямовані на протидію дискримінації ЛГБТ-людей у межах інституту армії. Таке поєднання тем є релевантним для цього дослідження, враховуючи потенційне практичне застосування напрацювань у розробленні антидискримінаційних політик у межах інституту армії України. По-перше, дані громадської думки щодо участі ЛГБТ-людей у захисті країни під час російсько-української війни та потенційного впровадження політик із протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) є важливими для обґрунтування такої потреби. По-друге, аналіз міжнародного досвіду є релевантним для виокремлення стратегій боротьби з дискримінацією ЛГБТ-людей в армії.

Ця стаття ґрунтується на даних, отриманих у межах «Першого комплексного дослідження військових ЛГБТ+ в Україні», проведеного ГО «Українські ЛГБТ-військові за рівні права» у 2025 р. (Гриценко та ін., 2025).

Вплив явища маскулінності на становище ЛГБТ-людей в армії

Загалом маскулінність доцільно концептуалізувати як уявлення людей про риси, притаманні чоловікам. Водночас, як зауважує Тамара Марценюк (2020), маскулінність також можна

визначати як приписну характеристику або перспективу. Тобто йдеться про рису, яку просто приписують чоловікам через їхню стать, або ж про ідеал, до якого прагнуть чоловіки.

З огляду на тематику статті з-поміж підходів до осмислення маскулінності варто виокремити теорію гегемонної маскулінності. За цією теорією, у соціальній структурі відбувається процес взаємодії різних маскулінностей, а носії гегемонної маскулінності часто постають у ролі «гегемонів», що підпорядковують собі інші маскулінності, зокрема й гомосексуальні (Connell, 1992). Цю ідею було розвинено до тези про те, що така форма маскулінності репрезентує не якийсь конкретний тип чоловіка, а радше «спосіб позиціонування чоловіків через дискурсивні практики» (Cornell & Messerschmidt, 2005).

Підпорядкування «ненормативних» форм маскулінностей проявляється через явища гомофобії, а також гомоістерії — стану, в якому серед чоловіків вважається «неправильним» не тільки бути негетеросексуальним, а й загалом поводитися не стереотипно маскулінно (Andersen, 2009). Варто також зазначити, що в такому разі чоловіків, які не вписуються в межі гегемонної маскулінності, асоціюють із фемінністю для приниження. Це важливо для розуміння явища гомофобії, зокрема в закритих і стереотипно «чоловічих» соціальних інститутах, а також дискримінації жінок у цих інститутах (Cornell & Messerschmidt, 2005).

Повертаючись до вже згаданого вище визначення маскулінності як приписної та перспективної характеристики (Марценюк, 2020), варто зазначити, що гегемонну маскулінність можна поєднати з цими двома ознаками. По-перше, саме в межах гегемонної маскулінності конструється і відтворюється чіткий «ідеал»: чоловік, який відповідає цьому ідеалу, отримує кращий доступ до ресурсів і влади в суспільстві. По-друге, гегемонна маскулінність може бути приписною для окремих соціальних груп та категорій, зокрема військових.

В українському контексті гегемонна маскулінність протягом тривалого часу є частиною загального гомофобного нарративу. Зокрема, це нарратив про те, що «справжній чоловік не може бути гомосексуальним», та виправдання застосування фізичного насильства щодо ЛГБТ-людей. Також простежується опосередкований зв'язок між впливом гегемонної маскулінності та ставленням до ЛГБТ-людей. Наприклад, ще у 2012 р. Тамара Марценюк, проаналізувавши результати опитувань щодо ставлення до ЛГБТ-людей та ідеї надання їм рівних

із гетеросексуальними людьми прав, з'ясувала, що більш позитивно відповідали переважно жінки (Martsenyuk, 2012).

Українська масова культура також демонструє вплив гегемонної маскулінності — як у формі гомоістерії (Светлицький, 2014), так і через карикатурне зображення ЛГБТ-людей: гомосексуальних чоловіків асоціювали з гіперболізованою фемінністю, а жінок або сексуалізували, або ж аналогічно зображували гіперболізовано маскулініями.

Проте варто зазначити, що з 2014 р., а особливо після початку повномасштабної війни Росії проти України, ставлення суспільства до ЛГБТ-людей загалом та до надання їм рівних прав змінилось, що ілюструють дані опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології у 2022, 2023 і 2024 рр. (КМІС, 2022, 2023, 2024).

Зокрема, таким тенденціям у ставленні могло сприяти зростання видимості ЛГБТ-людей у лавах Збройних Сил України. За даними останнього опитування Київського міжнародного інституту соціології, проведеного з 26 травня до 1 червня 2024 р., 68,3 % опитаних позитивно ставилися до участі ЛГБТ-людей у захисті країни від російської збройної агресії.

Це можна пояснити крос-категоризацією, або стратегією покращення відносин між соціальними групами через асоціацію меншої субординованої групи з більшою, до якої вона належить (Кухарук, 2021). Отже, на зростання позитивного ставлення до ЛГБТ-людей впливає саме їхня видимість у більшій соціальній категорії військових, підтримка яких серед українців під час повномасштабної війни залишається на високому рівні. Зокрема, за даними Київського міжнародного інституту соціології, станом на грудень 2024 р. 92 % опитаних заявляли про довіру до Збройних Сил України (КМІС, 2025).

Водночас середовище в межах інституту армії протягом тривалого часу через законодавчі обмеження для жінок та гендерні стереотипи залишалось гомосоціальним. Саме такі середовища стають важливими в процесі конструювання гегемонних маскулінностей та їхнього поширення (Hammagén & Johansson, 2014). Проходячи гендерну соціалізацію в таких середовищах, чоловіки набувають цінностей та культурних рис гегемонної маскулінності, а іноді й гіпермаскулінності (Hinojosaa, 2010), що може лише збільшувати рівень гомофобії та упереджень, з якими стикаються ЛГБТ-військові та жінки в лавах Збройних Сил.

Отже, теоретична рамка гегемонної маскулінності дає змогу глибше проаналізувати видимість ЛГБТ-військових, з урахуванням розуміння,

як саме взаємодія між групами чоловіків впливає на структуру маскулінностей у суспільстві. Водночас розуміння сил оборони як гомосоціального середовища, що конструює власні патерни та ідеали маскулінності, може бути корисним для визначення становища самих ЛГБТ-військових під час служби, викликів гомофобії, з якими вони можуть стикатися, та відносин влади в межах інституту армії, у які вони вписані.

Методологічні засади дослідження

В емпіричній частині, яка стосується ставлення українців та українок до ЛГБТ-людей в армії та впровадження політик із протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, використано дані загальнонаціонального опитування, проведеного компанією Info Sapiens з 15 до 27 листопада 2024 р. Опитування було проведено методом CATI (телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера) на основі стохастичної вибірки та охоплювало всі регіони України, за винятком тимчасово окупованих територій України та територій, де немає українського мобільного зв'язку.

Вибірка дослідження становила 1000 респондентів. Теоретична похибка не перевищує 3,1 % з імовірністю 0,95 %. Контроль даних здійснено за допомогою прослуховування контролерами 10 % інтерв'ю та логічного контролю 100 % інтерв'ю з використанням спеціального програмного забезпечення.

Процедура обробки даних відбувалася шляхом конвертування даних з анкет у масив SPSS із застосуванням процедури зважування за віком, статтю, регіоном, розміром населеного пункту та областю для забезпечення відповідності розподілу населення України до останніх наявних даних Державної служби статистики України (за 01.01.2022), що, своєю чергою, може впливати на релевантність даних опитування з урахуванням потенційних демографічних змін в Україні, спричинених повномасштабною війною Росії проти України. Для перевірки статистичної значущості даних проведено одновимірні z-тести та тести хі-квадрат у середовищі R-studio. У результаті подальшого аналізу отриманих відповідей респондентів і респонденток класифіковано за статтю, віком та регіоном проживання. Далі цей розподіл використано для формування висновків щодо ставлення українців та українок до ЛГБТ-людей, залучених до захисту країни, та впровадження в Україні політик щодо захисту прав ЛГБТ-людей на службі в армії.

Опитування громадської думки щодо ЛГБТ-військових

Аналізуючи результати опитування громадської думки щодо ЛГБТ-людей в українській армії та впровадження політик із протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, передовсім зауважимо, що лише 19,2 % опитаних зазначили про особисте знайомство з гомосексуальною, бісексуальною або трансгендерною людиною. Водночас 78,6 % відповіли на це питання негативно. Крім того, щодо відповіді на це питання варто звернути увагу на віковий розподіл респондентів і респонденток. Серед молоді віком 16–19 років 57,9 % опитаних особисто знайомі з гомосексуальною, бісексуальною або трансгендерною людиною, тоді як серед респондентів і респонденток віком 30–39 років цей показник знизився до 25,8 %, а серед опитаних віком 60 років і більше досяг показника 4,3 %. Можна припустити про певну неготовність ЛГБТ-людей говорити відкрито у своєму оточенні про свою сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність, особливо серед людей старшого віку. Однак для підтвердження цього припущення бракує статистичних даних.

Попри те що не так багато опитаних знайомі особисто з ЛГБТ-людьми, більшість респондентів погодилися (41,3 % повністю погодилися, а 30,5 % радше погодилися), що ЛГБТ-люди беруть рівну участь в обороні країни та громадській діяльності, як і гетеросексуальні люди. Розподіл відповідей на це запитання за статтю,

віком і регіоном проживання респондентів та респонденток проілюстровано в табл. 1.

Отже, переважна більшість опитаних погодилась або радше погодилась із цим твердженням. Можна припустити, що видимість ЛГБТ-людей в армії, зокрема через діяльність ГО «Українські ЛГБТ-військові за рівні права», впровадження адвокаційних кампаній щодо ЛГБТ-людей в армії та висвітлення цієї тематики в регіональних і загальнонаціональних медіа, могла вплинути на те, що більшість українців та українок погоджуються з тим, що ЛГБТ-люди є суб'єктом спротиву російській збройній агресії під час російсько-української війни. Опосередковано це можуть підтвердити й отримані відповіді на твердження «Партнери і партнерки загиблих гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових мають бути прирівняні до членів їхніх родин»: 63,3 % опитаних погодилися із цим твердженням (35 % повністю погодилися, 28,3 % радше погодилися), адже з початку повномасштабної війни Росії проти України тему відсутності прав у партнерів та партнерок загиблих ЛГБТ-військових активно використовували в публічних кампаніях за впровадження в Україні інституції реєстрованого цивільного партнерства.

Варто зазначити, що під час аналізу також зафіксовано деякі відмінності у відповідях респондентів і респонденток залежно від віку, статі та регіону проживання.

Зокрема, простежуються статистично значущі вищі показники шансів підтримувати твердження «Гомосексуальні, бісексуальні і трансгендерні

Таблиця 1. Ставлення до твердження про те, що гомосексуальні, бісексуальні і трансгендерні люди беруть участь в обороні країни та громадській діяльності так само, як і гетеросексуальні люди (Info Sapiens, N = 1000, листопад 2024), %

Класифікація респондентів/-ок		Повністю погоджуюсь	Радше погоджуюсь	Радше не погоджуюсь	Повністю не погоджуюсь	Важко сказати
Стать**	Жіноча	47,5*	29,7	6,7	9,9*	6,2
	Чоловіча	34*	31,4	7,6	18*	9
Вік	16–19	52,9	30,3	8,5	8,3	0
	20–29	51*	30	2,8	9	7,1
	30–39	44,9	25,4	10,7	13,5	5,5
	40–49	41,5	31,3	11	11	5,2
	50–59	37	35,3	4,9	13,2	9,6
	60+	34,8*	30,9	5,1	18,6	10,6
Регіон**	Київ	56,3*	34,2	2,9	3*	3,6
	Центр	39,1	31,1	6,8	12,8	10,2
	Північ	45,3*	28	4,7	11,1	10,9
	Захід	29,7	31,4	7,3	23,5	8,1
	Схід	46,1	29,4	6,8	12,9	4,8
	Південь	47,7	29	11,5	8	3,8
Всього**		41,3*	30,5*	7,1*	13,6*	7,5*

* Значення статистично значущі на рівні 95 % або більше (для одновимірного z-тесту p-value < 0,05).

** Відмінності всередині групи статистично значущі на рівні 95 % або більше (для хі-квадрат тесту p-value < 0,05).

люди беруть участь в обороні країни та громадській діяльності так само, як і гетеросексуальні люди» та «Партнери і партнерки загиблих гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових мають бути прирівняні до членів їхніх родин» для жінок, ніж для чоловіків (Дьяченко, 2025). Аналогічно про такі вищі показники можна говорити і для респондентів та респонденток віком 16–29 років, а також респондентів та респонденток, які проживають у Києві. За регіональним розподілом найнижчий рівень згоди з цими твердженнями був зафіксований у західному регіоні порівняно з іншими регіонами та Києвом.

Ще одним аспектом, який вартий уваги в аналізі громадської думки щодо ЛГБТ-військових в Україні, є ставлення респондентів та респонденток до перспективи відшкодування державою збитків тим ЛГБТ-людям, які зіткнулися з дискримінацією в армії. Згідно з отриманими даними, близько 57,4 % опитаних (дані статистично значущі на рівні 95 %, для одновимірного z-тесту $p\text{-value} < 0,05$) погодились із цією тезою (28,6 % повністю погодились, 28,8 % радше погодились). Гендерний, віковий та регіональний розподіл проілюстровано в табл. 2.

Згідно з отриманими результатами, більшість опитаних поділяє ідею захисту ЛГБТ-людей від дискримінації в армії, попри зниження цього показника для вікової групи респондентів і респонденток, старших за 60 років, а також відносно нижчий показник для західного та східного регіонів порівняно з Києвом, південним і центральними регіонами.

Про це свідчать відповіді щодо тверджень «Норми, правила й статuti Збройних Сил України повинні захищати права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових» та «Норми, правила й статuti Збройних Сил України, що захищають права гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних військових, можуть зробити Збройні Сили сильнішими та ефективнішими». Так, 62,9 % опитаних погодились із першим твердженням. Водночас менша кількість опитаних (46,7 %), які погодились із другим твердженням, свідчить радше не про недостатність підтримки впровадження таких політик, а про нерозуміння зв'язку між недискримінаційною та інклюзивною атмосферою всередині інституту армії та її боєздатністю, на що варто звернути увагу під час проведення активістських адвокаційних кампаній.

Загалом, згідно з отриманими результатами, українці та українки переважно визнають участь ЛГБТ-людей в обороні країни та волонтерстві під час війни, а також підтримують захист прав ЛГБТ-людей в армії. Крім того, за результатами опитування можна зауважити, що з-поміж усіх опитаних військових категорій молодь віком 16–19 років та 20–29 років більш позитивно ставиться до ЛГБТ-людей та підтримує впровадження політик із протидії дискримінації. Також спостерігаються деякі регіональні відмінності: серед опитаних найбільше позитивно відповідали респонденти та респондентки з Києва, однак, попри незначну відсоткову перевагу, в інших регіонах аналогічно погоджувались з озвученими

Таблиця 2. Ставлення до твердження про те, що держава має компенсувати збитки, завдані військовослужбовцям, які зазнали на службі утисків через свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність (Info Sapiens, N = 1000, листопад 2024), %

Класифікація респондентів/-ок		Повністю погоджуюсь	Радше погоджуюсь	Радше не погоджуюсь	Повністю не погоджуюсь	Важко сказати
Стать	Жіноча	28,9	30,1	13,2	13,2	14,6
	Чоловіча	28,3	27,3	15	18,5	10,9
Вік	16–19	37,5	38,2	14,5	6,2	3,6
	20–29	33,8	29,8	14,1	14,4	7,9
	30–39	33,6	31,2	16,3	12,2	6,7*
	40–49	28,2	25,4	17,5	16,1	12,8
	50–59	22,4	33,3	14	14,2	16,1
	60+	25	25	10,2	20,5	19,3*
Регіон	Київ	40,7*	27,7	8,9	10,1*	12,6
	Центр	30,1	28,5	15,1	16,2	10,1
	Північ	26,4*	30,4	14,4*	15,2*	13,6
	Захід	26,5	28,6	15,6	14,4	14,9
	Схід	21,7	31	12,8	20,3	14,2
	Південь	30,9	27,2	13,5	15,5	12,9
Всього*		28,6*	28,8*	14,1*	15,6*	12,9*

* Значення статистично значущі на рівні 95 % або більше (для одновимірного z-тесту $p\text{-value} < 0,05$).

** Відмінності всередині групи статистично значущі на рівні 95 % або більше (для хі-квадрат тесту $p\text{-value} < 0,05$).

твердженнями. Отже, можна зробити висновок, що українці та українки загалом підтримують захист прав ЛГБТ-військових, що доводить актуальність цього питання та можливості для впровадження найкращих міжнародних практик із протидії дискримінації в армії.

Міжнародний досвід впровадження політик із протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) в армії

Українські ЛГБТ-військові стикаються з різноманітними викликами під час служби в армії (Гриценко та ін., 2025), зокрема випадками цькування на ґрунті гомофобії та трансфобії, неможливістю узаконити стосунки з партнером або партнеркою, як гетеросексуальні люди. Ці проблеми свідчать про важливість впровадження політик із протидії дискримінації в армії, а також інституції реєстрованих цивільних партнерств.

Як показує міжнародний досвід, впровадження політик з інклюзії та недискримінації ЛГБТ-людей в арміях є складним і тривалим процесом, оскільки потрібно змінити не лише офіційні правила, а й соціальні норми в армійському середовищі. Такі висновки можна зробити з результатів дослідження досвіду ЛГБТ-військових армії США у 2016–2018 рр.: навіть після впровадження численних політик у цього інституту бракує рольових моделей серед побратимів та посестер, які б відкрито говорили про свою сексуальну орієнтацію або гендерну ідентичність (McNamara et al., 2021). Однак, за результатами проаналізованих даних, можна дійти висновку, що наявність в армійському середовищі стигми та стереотипів, негативне або позитивне ставлення побратимів до гомосексуальності, можливість бути «відкритим» впливають на психологічний стан та ефективність військовослужбовців.

Швеція. Аналізуючи позитивний досвід впровадження політик із протидії дискримінації в армії, безсумнівно, варто згадати ситуацію у Швеції. Після Другої світової війни в цій країні відкриті ЛГБТ-люди не могли служити в армії через маркування гомосексуальності як «сексуальної аномалії» (Гриценко та ін., 2025). Після виключення гомосексуальності з переліку ментальних захворювань у 1979 р. (Sundevall & Persson, 2016) країна почала рухатися до становлення недискримінаційного середовища для ЛГБТ-людей в армії. Серед основних практик підтримки можна виділити офіційні промови головнокомандувачів на підтримку ЛГБТ-людей, які вплинули на зменшення стигми навколо них

у межах самого інституту армії, поширення інформації про наслідки дискримінації ЛГБТ-військових, як це було у 2001 р. зі статтею офіцера Крістера Фахльштеда (Sundevall & Persson, 2016), створення об'єднання ЛГБТ-військових у шведській армії, а також впровадження в армії посади радника/-ці з питань інклюзії ЛГБТ-людей.

США. Ситуація в армії США була подібна до шведської після закінчення Другої світової війни. ЛГБТ-людей звільняли з високих посад, не допускали до служби на бойових посадах та карали за прояви гомосексуальної поведінки як «аморальної». У 1990 р. почала діяти політика «*Don't ask — don't tell*» («Не питають — не кажи»), яка забороняла запитувати про сексуальну орієнтацію військовослужбовців і військовослужбовиць (Goodhart & Taylor, 2020) та, відповідно, дискримінувати їх за це. Втім, варто зазначити, що публічні прояви гомосексуальної або бісексуальної ідентичності викликали осуд і санкції, тож ця політика була радше спрямована на замовчування та приховування ідентичності ЛГБТ-військових. Остаточо ситуація змінилась у 2014 р., коли на законодавчому рівні не лише було дозволено службу в армії відкритих ЛГБТ-людей, а й декриміналізовано сексуальні стосунки між чоловіками-військовими. Того ж року гомосексуальні подружжя почали отримувати рівні пільги з гетеросексуальними.

Велика Британія. Заборона на військову службу для ЛГБТ-людей у Великій Британії діяла до 2000 р. (Bowring & Brewis, 2014). На відміну від досвіду інших країн, впровадження політик щодо включення ЛГБТ-людей у структуру армії не викликало спротиву. Натомість політики з протидії дискримінації сприймали позитивно. Крім того, до розроблення і впровадження політик із протидії дискримінації долучались профільні правозахисні організації (наприклад, Stonewall), а отже компетентні спеціалісти та спеціалістки.

Канада. У 2017 р. уряд Канади офіційно вибачився (Trudeau, 2017) перед усіма ЛГБТ-людьми, які служили в армії, поліції та на державній службі й постраждали від дискримінаційних політик (Bowring & Brewis, 2014). Загалом у цій країні після 1988 р. відкрили доступ до військової служби для ЛГБТ-людей, а в 1992 р. почали розробляти відповідні антидискримінаційні та інклюзивні політики. У 2000-х рр. змінили правила реагування на сексуальні домагання в армії: до них додали, що чоловіки та жінки можуть бути як постраждалими від сексуальних домагань, так і кривдниками, незалежно від сексуальної орієнтації. Такі зміни були спрямовані передусім на зменшення стигми навколо гомосексуальності

в армії та надання необхідного захисту постраждалим від сексуального насильства.

Проаналізувавши досвід Швеції, США, Великої Британії та Канади, можна зробити висновок, що політики щодо недискримінації ЛГБТ-військових пов'язані зі збільшенням видимості ЛГБТ-людей та боротьбою суспільних рухів проти дискримінації (як це було у Швеції чи Великій Британії). Створення безпечного середовища в армії сприяє підвищенню її ефективності та боєздатності, адже безпосередньо пов'язане з можливостями для ЛГБТ-людей ефективно виконувати свої обов'язки та долучатися до військової служби.

Висновки

Рух ЛГБТ-військових в Україні розпочав своє становлення у 2018 р. у результаті участі у важливих для країни соціально-політичних процесах на противагу панівній до того часу «стратегії невидимості» ЛГБТ-людей. Це дало ЛГБТ-військовим можливість означити себе як окремого суб'єкта спротиву російській збройній агресії. Нині представники та представниці об'єднання «Українські ЛГБТ-військові за рівні права» чітко репрезентують свої інтереси та потреби, безпосередньо долучаючись до служби в лавах Збройних Сил України чи добровольчих військових формувань.

За результатами опрацювання матеріалів опитування з'ясовано, що, незважаючи на незначні

регіональні відмінності, 71,8 % опитаних погоджуються з тим, що ЛГБТ-люди беруть рівну з гетеросексуальними людьми участь в обороні країни та громадській діяльності. Ще 63,3 % вважають, що партнери та партнерки загиблих ЛГБТ-військових мають бути прирівняними до членів їхніх родин, а 63 % — що норми, правила та статuti Збройних Сил України повинні захищати права ЛГБТ-військових. Отже, українці та українки здебільшого позитивно налаштовані щодо ЛГБТ-військових та захисту їхніх прав у межах інституту армії.

Вирішити проблему гомофобії в армії могли б ефективні політики з протидії дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Як показують проаналізовані приклади таких інтервенцій у Швеції, США, Великій Британії та Канаді, у разі впровадження таких політик важливими є не тільки формальні зміни законодавств, військових статутів чи медичних норм, а й соціальних норм усередині самого інституту армії, що можна зробити через неформальні заяви підтримки та визнання на рівні військового та політичного керівництва, яке має авторитет у межах цього інституту. Корисними практиками, які можуть бути впроваджені в Україні, є посилення об'єднань ЛГБТ-військових, співпраця з профільними правозахисними організаціями та залучення компетентних спеціалістів і спеціалісток до розроблення таких політик і моніторингу їхньої ефективності відповідно до українського контексту.

Список використаної літератури

- Гриценко, Г., Шерба, Д.-М., Дьяченко, І., Радіонова, Н., & Полякова, О. (2025). Перше комплексне дослідження військових ЛГБТ+ в Україні. <https://www.lgbtmilitary.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/PRINT-Army-UA-.pdf>
- Дьяченко, І. (2025). *Ставлення українців до ЛГБТ військових у контексті соціальної організації маскулінності* [Бакалаврська робота, Національний університет «Києво-Могилянська академія»]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/35669>
- КМІС. (2022). *Сприйняття ЛГБТ людей та їх прав в Україні: результати телефонного опитування, проведеного 13–18 травня 2022 року*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=1116&page=1>
- КМІС. (2023). *Сприйняття ЛГБТ людей та їх прав в Україні: результати телефонного опитування, проведеного 26 травня — 5 червня 2023 року*. <https://kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1248&page=1>
- КМІС. (2024). *Сприйняття ЛГБТ людей та їх прав в Україні: результати телефонного опитування, проведеного 26 травня — 1 червня 2024 року*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1417&page=1>
- КМІС. (2025). *Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках*. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1>
- Кравець, Д., & Марценюк, Т. (2024). Ставлення українського суспільства до рівних прав і можливостей у військовій сфері. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 7, 29–43. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.29-43>
- Кухарук, О. (2021). Протиставлення «ми» — «вони» у міжгруповій взаємодії: тлумачення, загрози, можливості прогнозування соціальної поведінки. *Проблеми політичної психології*, 24(1), 174–184. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-72>
- Марценюк, Т. (2014). Права людини для ЛГБТ-спільноти і Євромайдан. *Спільне*. <https://commons.com.ua/uk/prava-lyudinydlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014/>
- Марценюк, Т. (2020). *«Захисники галактики»: влада і криза в чоловічому світі*. Комора.
- Светлицький, М. (2014). Роль засобів масової інформації та масової культури у процесі формування чоловічої ідентичності (на прикладі «Депеш Мод» Сергія Жадана). *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*, 231(219), 93–96.
- Anderson, E. (2009). *Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203871485>
- Bowring, M., & Brewis, J. (2014). Navigating Service and Sexuality in the Canadian, UK and US militaries. In *Sexual Orientation at Work: Contemporary Issues and Perspectives* (pp. 29–30). Routledge.
- Connell, R. W. (1992). A Very Straight Gay: Masculinity, Homosexual Experience, and the Dynamics of Gender. *American Sociological Review*, 57(6), 735–751. <https://www.jstor.org/stable/2096120?origin=crossref>
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6), 829–859. <http://www.jstor.org/stable/27640853>

- Goodhart, A., & Taylor, J. K. (2020). LGBT Military Service Policies in the United States. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1289>
- Gusterson, H., & Besteman, C. (2019). Cultures of militarism: an introduction to supplement. *Current Anthropology*, 60(19), 3–14.
- Hammarén, N., & Johansson, T. (2014). Homosociality: In Between Power and Intimacy. *Sage Open*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/2158244013518057>
- Hinojosaa, R. (2010). Doing hegemony: military, men, and constructing a hegemonic masculinity. *The Journal of Men's Studies*, 18(2), 179–194.
- Martsenyuk, T. (2012). The State of the LGBT Community and Homophobia in Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 59(2), 51–62. <https://doi.org/10.2753/ppc1075-8216590205>
- McNamara, K. A., Lucas, C. L., Goldbach, J. T., Castro, C. A., & Holloway, I. W. (2020). “Even If the Policy Changes, the Culture Remains the Same”: A Mixed Methods Analysis of LGBT Service Members’ Outness Patterns. *Armed Forces & Society*, 47(3). <https://doi.org/10.1177/0095327x20952136>
- Shevtsova, M. (2022). Choosing to stay? Lesbian, gay, bisexual, trans and queer people and the war in Ukraine. *European Journal of Politics and Gender*, 5(3), 399–401. <https://doi.org/10.1332/251510821x16539490008307>
- Sundevall, F., & Persson, A. (2016). LGBT in the Military: Policy Development in Sweden 1944–2014. *Sexuality Research and Social Policy*, 13(2), 119–129. <https://doi.org/10.1007/s13178-015-0217-6>
- Trudeau, J. (2017). *Remarks by Prime Minister Justin Trudeau to apologize to LGBTQ Canadians*. <https://www.pm.gc.ca/en/news/speeches/2017/11/28/remarks-prime-minister-justin-trudeau-apologize-lgbtq2-canadians>
- Anderson, E. (2009). *Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203871485>
- Bowring, M., & Brewis, J. (2014). Navigating Service and Sexuality in the Canadian, UK and US militaries. In *Sexual Orientation at Work: Contemporary Issues and Perspectives* (pp. 29–30). Routledge.
- Connell, R. W. (1992). A Very Straight Gay: Masculinity, Homosexual Experience, and the Dynamics of Gender. *American Sociological Review*, 57(6), 735–751. <https://www.jstor.org/stable/2096120?origin=crossref>
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6), 829–859. <http://www.jstor.org/stable/27640853>
- Diachenko, I. (2025). *Attitudes of Ukrainians Towards LGBT Military in Context of Social Organisation of Masculinity* [Bachelor's thesis, National University of Kyiv-Mohyla Academy]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/35669> [in Ukrainian].
- Goodhart, A., & Taylor, J. K. (2020). LGBT Military Service Policies in the United States. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1289>
- Gusterson, H., & Besteman, C. (2019). Cultures of militarism: an introduction to supplement. *Current Anthropology*, 60(19), 3–14.
- Hammarén, N., & Johansson, T. (2014). Homosociality: In Between Power and Intimacy. *Sage Open*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/2158244013518057>
- Hinojosaa, R. (2010). Doing hegemony: military, men, and constructing a hegemonic masculinity. *The Journal of Men's Studies*, 18(2), 179–194.
- Hrytsenko, H., Shcherba, D.-M., Dyachenko, I., Radionova, N., & Poliakov, O. (2025). The First Complex Research on LGBT+ Military in Ukraine. <https://www.lgbtmilitary.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/PRINT-Army-UA-.pdf> [in Ukrainian].
- KIIS. (2022). *Perception of LGBT People and Their Rights in Ukraine: Results of a Telephone Survey Conducted on May 13–18, 2022*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=1116&page=1> [in Ukrainian].
- KIIS. (2023). *Perception of LGBT People and Their Rights in Ukraine: Results of a Telephone Survey Conducted on May 26 — June 5, 2023*. <https://kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1417&page=1> [in Ukrainian].
- KIIS. (2024). *Perception of LGBT People and Their Rights in Ukraine: Results of a Telephone Survey Conducted on May 26 — June 1, 2024*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> [in Ukrainian].
- Kravets, D., & Martsenyuk, T. (2024). The Attitude of Ukrainian Society Toward Equal Rights and Opportunities in the Military Sphere. *NaUKMA Research Papers. Sociology*, 7, 29–43. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2024.7.29-43> [in Ukrainian].
- Kukharuk, O. (2021). Contrasting “we”-to-“they” in intergroup interaction: interpretation, threats, opportunities to predict social behavior. *Problems of Political Psychology*, 24(1), 174–184. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol24-Year2021-72> [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2012). The State of the LGBT Community and Homophobia in Ukraine. *Problems of Post-Communism*, 59(2), 51–62. <https://doi.org/10.2753/ppc1075-8216590205>
- Martsenyuk, T. (2014). Human Rights for LGBT-Community and Euromaidan. *Commons*. <https://commons.com.ua/uk/prava-lyudynidlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014/> [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2020). “Defenders of the Galactics”: Power and Crisis in the Men's World. *Komora* [in Ukrainian].
- McNamara, K. A., Lucas, C. L., Goldbach, J. T., Castro, C. A., & Holloway, I. W. (2020). “Even If the Policy Changes, the Culture Remains the Same”: A Mixed Methods Analysis of LGBT Service Members’ Outness Patterns. *Armed Forces & Society*, 47(3). <https://doi.org/10.1177/0095327x20952136>
- Shevtsova, M. (2022). Choosing to stay? Lesbian, gay, bisexual, trans and queer people and the war in Ukraine. *European Journal of Politics and Gender*, 5(3), 399–401. <https://doi.org/10.1332/251510821x16539490008307>
- Sundevall, F., & Persson, A. (2016). LGBT in the Military: Policy Development in Sweden 1944–2014. *Sexuality Research and Social Policy*, 13(2), 119–129. <https://doi.org/10.1007/s13178-015-0217-6>
- Światlicki, M. (2014). Role of Mass Media and Mass Culture in the Process of Shaping Up the Male Identity (Based on the Example of “Depeche Mode” by Serhii Zhadan). *Research Papers. Philology. Literature Studies*, 231(219), 93–96 [in Ukrainian].
- Trudeau, J. (2017). *Remarks by Prime Minister Justin Trudeau to apologize to LGBTQ Canadians*. <https://www.pm.gc.ca/en/news/speeches/2017/11/28/remarks-prime-minister-justin-trudeau-apologize-lgbtq2-canadians>

Dzvenyslava Shcherba, Ivan Diachenko

**LGBT-MILITARY IN UKRAINE DURING RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE:
TENDENCIES IN SOCIAL ATTITUDES AND PERSPECTIVES
FOR IMPLEMENTATION OF ANTI-DISCRIMINATION POLICIES
IN THE ARMY OF UKRAINE**

Abstract

The relevance of visibility of LGBT people in different spheres of social life in Ukraine, particularly in the Armed Forces and voluntary military formations, increased after the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine on 24 February 2022, in spite of the fact that the social movement of LGBT military personnel and veterans began to be established in 2018 during the ATO-OUF. The question of visibility shed light on such aspects as social attitudes towards LGBT people involved in the country's defense, implementation of anti-discrimination policies as well as problems and needs of LGBT people in the army that used to be silenced and suppressed for a long time in the institution of the army.

The article focuses on the analysis of the phenomenon of establishment of the LGBT military movement in the Ukrainian army in 2018 as well as identifies some issues that LGBT people face while serving in the military: homophobia, risks of bullying, and the inability to legalize relations with partners.

Additionally, the article examines examples of anti-discrimination policies that were implemented in Sweden, the USA, the United Kingdom, and Canada as possibilities for changes in Ukraine after their adaptation to the local context.

Lastly, the article presents findings of the survey conducted for the research titled "First Complex Research of LGBT+ Military in Ukraine" by the NGO "Ukrainian LGBT+ Military and Veterans for Equal Rights", which identified key tendencies in the attitudes of Ukrainians towards the participation of LGBT people in the defense of Ukraine during the war as well as possibilities for the implementation of anti-discrimination policies in the army. After the analysis, it was found that in spite of regional differences, the majority of Ukrainians (71.8%) accept that LGBT people participate in the defense of Ukraine on an equal basis with heterosexual people. Additionally, 63% of respondents stated that norms, regulations and rules of the Armed Forces of Ukraine have to defend the rights of LGBT military personnel. Therefore, it can be concluded that Ukrainians have a predominantly positive attitude towards LGBT military personnel and support the protection of their rights in the army.

Keywords: LGBT military, LGBT movement, Ukraine, discrimination, masculinity, Russia's war against Ukraine.

Подано / Submitted: 26.08.2025

Схвалено до публікації / Accepted: 27.09.2025

Оприлюднено / Published: 11.12.2025

Шерба Дзвенислава — аспірантка кафедри соціології та Докторської школи імені родини Юхименків Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Shcherba Dzvenyslava — PhD student at the Department of Sociology and Yuchymenko Family Doctoral School of the National University of Kyiv-Mohyla Academy

<https://orcid.org/0009-0007-7630-3664>

d.shcherba@ukma.edu.ua

Дьяченко Іван — бакалавр соціології, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Diachenko Ivan — BA in Sociology, National University of Kyiv-Mohyla Academy

<https://orcid.org/0009-0008-0431-6092>

ivan.diachenko@ukma.edu.ua

